

PAMÁTCE MÝCH PŘÁTEL

- GÜNTHER CIDLINSKÝ (květen 1943)

- ZDENĚK BURIAN (1. 7. 1981)

- KAREL TOMAN (2. 10. 2000)

Gustav Krum

KOUZLO POTIŠTĚNÉHO PAPÍRU

Už v době mé negramotnosti hrály obrázky v knihách nebo časopisech značnou roli. Vzbuzovaly zvědavost, libost nebo i nelibost. Zajímaly mě reklamy v koloniálech na mýdla, na výrobky z tropických rostlin, na kávy a čaje u Meinla. Okouzlovaly mě potištěné velké plechovky v rybárnách s rybářskými čluny a s celým tím podmořským světem. Parní lokomotivy se mně líbily jak ve skutečnosti, tak i na obrázcích; jeden ze strýců byl strojvedoucím. Hrady, velkoměsta, mrakodrapy a křižníky jsem směl vystříhovat z časopisů a nalepovat do sešitů. Podařilo se mi získat také řadu Alšových ilustrací a několik barevných Kašparů z Bartošových pohádek. V období od r. 1931 až do r. 1940 jsem dostával obrazové přílohy deníku New York Herald Tribune. Celé noviny dostávali známí mých rodičů od svých příbuzných v USA - pocházejících z Jihlavy. Osm stránek příloh byly fotografické reportáže z celého světa, čtyři stránky byly kreslené seriály. Půl stránky měl každý - žánry byly různé - westerny, sci-fi a další pro dospělé čtenáře. Zamíloval jsem se do veselého seriálu s názvem „The Katzenjammer Kids“. Byly to rozpustilé lumpárny dvou kluků, synů majitele a kapitána malé lodi. Mimo rodičů a dobráckého strýce byl pomocník - Indián - terčem a obětí nekonečných, dlouholetých a zřejmě oblíbených pokračování. Přílohy a seriály skončily za války v plamenech kotlů pivovaru.

SPOLUŽÁK, KAMARÁD A PŘÍTEL

Od 1. září 1930 byl od první třídy obecné jedním z mých spolužáků Günther Cidlinský. Postavou drobný chlapec slušného chování, průměrný žák, ve škole někdy prostořeký; rušil při vyučování, a proto byl často potrestán. Nejstarší vzpomínkou na jeho osobu je právě trest: opsat deset řádků z knihy „O ohnivém Švédovi v Jihlavě“. Pověst začíná větou „Za podzimních sychravých nocí, když prudký vítr otáčí skřípějícími korouhvičkami na střeších, prohání se Jihlavou o půlnoci divoký jezdec s ohnivou hlavou a žhoucíma očima na zpěněném koni.“ Ty podmanivé řádky měl umět nazpaměť. Ale neuměl. Událo se ve třetí třídě obecné. Denně jsme chodili spolu do školy a ze školy, skamarádili jsme se. Navštěvovali jsme se v našich domovech. Cidlinský rád chodil k nám. Náš dům byl asi z r. 1830, měl ještě dřevěné trémové stropy, v pokojích kachlová kamna, do patra dřevěné schodiště. Nádech starobylosti byl dán. Můj otec, povoláním strojník v blízkém pivovaru, kde se také r. 1882 narodil, byl myslivcem s vlastní honitbou. V obývacím pokoji visely na zdi dvě brokovnice, lovecká brašna, starobylý dlouhý tesák z 18. století a další dekorativní drobnosti. V r. 1906 viděl můj otec na jihlavském vojenském cvičišti - execíráku Buffalo Billa, pověstného indiánobijce na turné se svojí show po Evropě. Bill seděl na koni s winchesterem a sestřeloval asfaltové kotouče. Otec jeho

artistické střelecké výkony v sedle cválajícího koně obdivoval. May a Buffalo Bill se u nás stali symboly romantiky Divokého západu. Měli jsme doma jako rodinnou relikvii perkusní terčovnici z r. 1840. K pušce patřila také prachovnička s černým prachem. Tatínek zvědavému Güntherovi nasypal trochu prachu na dlaň: „Ochutnej! Chutná jako slaný inkoust.“ A přitom vypravoval a vysvětloval: „Černý prach byl u starých fořtů, pytláků a traperů všelék proti bolestem krku a žaludku, ale také koření“. Cidlinští bydleli v secesním domě, bílý nábytek l' art deco, byt měl několik pokojů. Otec Cidlinského byl pokladníkem v městské spořitelně. Vysoký málomluvný pán vyzařoval důstojnost a důkladnost. Nikdo by byl neřekl, že byl dobrým fotografem s poetickým viděním prostých venkovských motivů. Mne lákala v bytě Cidlinských, v pokojíku, kde spával Günther, vysoká bílá skříň - knihovna. Knihy ve dvou řadách. Římstí autoři v latině, německá a česká beletrie, ilustrované staré časopisy a cestopisy, slavná bible s ilustracemi Gustava Doré, knihy pro mládež, pohádky Tisíce a jedné noci s xylografiemi anglických ilustrátorů a mnoho dalších ... Všechny knihy jsem si mohl prohlížet (silný dojem obzvláště z bible s velkolepým Doré ...) i vypůjčit. V horním regálu zabalené v bílém balicím papíru třicet svazků Karla Maye - proslulé ilustrované vydání Fr. E. Fehsenfelda z let 1907-1910, dnes sběratelsky nedostupné. Tyto knihy se nesměly půjčovat - zákaz byl striktně dodržen. Günther mi občas vyprávěl něco z dějů knih. Na cestě do školy mi živě vyprávěl, jak jistý Hadži Halef poslouchal v holubníku protivníky svého pána. Stal se ale malér - probořil se a spadl mezi své nepřátele. Znal jsem holubníky na sloupku s boudičkami a malými otvory na zámku v Plandrech. Musel jsem se strašně smát, jak může dospělý muž trčet v takové klícce. „Já ti ten holubník na obrázku ukážu“. Na příští návštěvě sáhl Cidlinský do regálu a vytáhl jednu z těch bílých zabalených knížek a nalistoval dokonce dva obrázky. Jenom tyto knížky byly tabu, nesměly se půjčovat. Zanedlouho jsem dostal k narozeninám knížku s Burianovou obálkou „V roklinách Balkánských“, na ilustraci J. Ulricha je obrázek s textem „ ... a dobrý hadži s polovinou holubníku sletěl dolů (str. 327)“. Podařilo se mi Cidlinského přemluvit, aby mi, vzdor zákazu, mayovky půjčoval. Byt měl dva vchody, klidně jsem se u hlavního vchodu rozloučil s maminkou a u druhých dveří mi Günther lživě podal knížku. Několikrát se akce podařila. Nastal podzim 1938, nesl jsem si „V Říši stříbrného lva“ a měl jsem k svému domovu asi sto dvacet metrů. Zastavil jsem se pod rozsvícenou plynovou pouliční lucernou. Právě jsem se díval na ilustraci C. Bergena „Vysoký dům Ustadův“, když jsem pocítil na rameni cizí ruku a kategorický hlas přikázal: „Dej mi tu knížku!“. Díval jsem se do kamenné tváře pana Oskara Cidlinského. Věděl jsem, že je zle ... Ráno druhého dne jsem čekal na Günthera, několik rozpačitých a nevlídných slov: „Odpoledne přijdeš k nám!“ Otec, maminka a přítel mě už čekali. Corpus delicti na stole. Výslech a verbální odsouzení nás dvou: jsme zbabělí a falešní jako kaclmachři. Měl jsem požádat přímo o dovolení - přece se známe už velmi dlouho. Uznávali jsme, že jsme zbabělci a Karel May by se za nás styděl. Následovalo pak nemilosrdné poučování o životě Karla Maye. Účtovalo se tvrdě, Vinnetou ani Hadži Halef Omar nikdy nežili, nebyl ani Ríh ... „Zde ti půjčíme zповěď Karla Maye, tu si přečteš. Stříbrného lva si můžeš vzít s sebou.“ Bylo to v mém životě první velké a neskonale smutné zklamání. Pan Cidlinský mě nemohl hůře potrestat ...

PROTI VŠEM

Jednu sobotu v červnu r. 1935 se shromáždili někteří příbuzní muži - 2 strýcové, 4 bratrance a můj otec, že mě přesvědčí, abych šel po obecné studovat na gymnasiu. Já jsem seděl na plošině malého vozu, klimbal

nohama a kolem rada starších. Poslouchal jsem všechny důvody, proč musím na každý pád na gymnasium. Malovali moji budoucnost - budu profesorem dějepisu nebo inženýrem, na technice budu rýsovat parní lokomotivy ...Já jsem opakoval jedinou větu - Cidlinský nejde na gymnasium, tak já také nejdu. Mám celou situaci před očima, vidím důvěrně známé tváře, patriarcha rodiny Antonín Sedlák, mědíkovec a kotlář, jeho 3 synové, jeden inženýr, jeden majitel slévárny, 3 strojníci a já sám na voze a nemám jinou odpověď - Cidlinský nejde ... Ale v hloubi duše jsem si říkal, naučíš se latinu, jazyk Caesarův, budeš číst středověké listiny jako profesor Jelínek, můj laskavý a trpělivý pedagog za mramorovým stolem u nás na zahradě. Vypravuje o zaniklém světadílu MU, o záchraně jeho knihoven do tibetských údolí, o zlatu Skytů, o jeho milovaném Terstu ... Starý filolog recitoval s důraznou vážností celý gótský „Otče náš“ z 5. století: „ATTAR UNSAR THU IN HIMINAM ...“ - takový zážitek se nezapomíná.

STŘÍPKY O PŘÁTELSTVÍ

Velké ničivé požáry vesnic kolem města patřily mezi drastické vizuální zážitky nás kluků. Stalo se, že shořela půlka vesnice (Pístov, Vysoká). Vedla nás zvědavost tak jako většinu dospělých diváků. Mnozí z nás však viděli a poznali naše spolužáky bloudit po doutnajících spáleništích svých domovů, z kterých zůstaly jenom komíny. Viděli jsme zahynulá domácí zvířata, ve zříceninách nábytek, čpavý zápach ... Hasiči nás hnali od trosek. Třásli jsme se hrůzou, děsem a studem. V skupinkách jsme se mlčky vraceli domů. Dozvuky nás pronásledovaly ještě dlouho. Na nedělních mších jsme pak slyšeli kázání kněze k těmto neblahým událostem. Vzbuzovaly nové vlny soucitu i u drzých klacků. S Güntherem jsme zažili klukovská dobrodružství, jen co je pravda! Říkám klukovská, protože k ideálním chlapcům jsme měli daleko. Ale vždy fair - bez záłudností, bez surovostí, bez drzosti vůči dospělým. Před dospělými jsme měli náležitý respekt. Od tatínka stačil určitý pohled a slov nebylo zapotřebí. S Cidlinským jsme ve večerních hodinách zapalovali dlouhými „bengálskými“ zápalkami ohničky na opuštěném rasovišti, kde se na nás šklebily zuby z bílých čelistí koňských lebek. Po zповědi jsme se spolu radili a napsali si seznamy našich hříchů, které jsme pak v šeru zповědnic přečetli neviditelným kněžím. Do příštího dne, do dne sv. přijímání jsme se nesměli dopustit žádného přestupku. Stalo se, že před oltářem před sv. přijímáním jsme se na sebe nesměli podívat, abychom se tak vyhnuli smíchu. Byli jsme ale hluboce věřícími hochy. Já jsem sice z náboženství měl dvojku, ale biblické příběhy jsem znal velmi dobře. Güntherovi jsem napsal milostné dopisy slečně Ruth, která se i mně líbila, Günther dopisy opsál a já mu navíc nakreslil i kytičku. Asistoval jsem i při chemických pokusech, kdy krásná kuchyň byla plná dýmu a zápachu. Trest, který následoval, nebyl pouze verbální ... Velice nebezpečné byly různé zkoušky odvahy. S konkávním zrcadlem se dají provést neplechy. Dostat se s dlouhou skleněnou trubicí z města domů bez nehody se nikdy nepovedlo. Stálo to ale naše kapesné, které jsme v kiosku u pana Novosada bohužel nemohli utratit za zmrzlinu. Ta se dala navíc rozdělit v půli těch pišingrových čtverců. Podzemní chodby byli pro nás a další spolužáky nedělními procházkami, neměli jsme ale rádi zapáchající stoky s plovoucími potkany. Nešel jsem tedy na gymnasium a zůstali jsme spolu na měšťance. Po měšťance jsem šel do obchodní školy, Cidlinský pak do učení do dílny známého elektrikáře. Nebyl tam příliš šťasten a nevím, co ho trápilo. Já jsem se pak stal úředníkem v účetárně okresní nemocenské pojišťovny. Günther Cidlinský se zabil na motorce, když nezvládl těžký troj. Najel přímo do kmene stromu.

Udalo se v květnu r. 1943, léčil si kdesi v Rakousku tuberkulózu. Umíral prý týden. Neznám místo jeho posledního odpočinku...

JOSEF BULANT

Přibližně v době maléru se Stříbrným lvem jsem poznal Josefa Bulanta, chlapce francouzského typu, s vtipem a šarmem. Viděl jsem jeho kresby Indiánů inkoustem ve školních sešitech a byl to opět May, ten starý kouzelník, který nás sblížoval. Otec Josefa Bulanta měl známé starožitnictví na jihlavském náměstí. Navštěvoval jsem Josefa v kouzelném světě starých obrazů, grafických listů, slohového nábytku, samurajských mečů, různých bibelotů z porcelánu a bronzu v zasklených vitrínách. K obchodu patřila kancelář s knihovnou se vzácnými publikacemi. Jedna z mnohých byla „Wallace Collection“ v Londýně. S Josefem jsme pozorně prostudovali reprodukce uměleckých děl a pro nás chlapce to byly cenné poznatky o osobnostech a hodnotách dějin umění. U Josefa doma jsem poznal velké vydání mayovek nakladatelství Toužimský a Moravec. Zdeňka Buriana jsem už znal, ale z Petrolejového prince, Pokladu ze Stříbrného jezera a tří svazků cyklu Satan a Jidáš jsem byl takřka omráčen. Ještě dnes, po šedesáti letech, ta poesie mládí, zdraví a nekonečné touhy mě chytá za srdce. Znovu jsem propadl Mayovi. Současně jsme chodili spolu kreslit a malovat do přírody. Tenkrát vznikaly první studie „beduínů“. Josef si přehodil prostěradlo a záhyby jsem se snažil co nejvěrněji nakreslit. Josef Bulant měl vždy pohotově mayovskou fantazii: - „Ten kopec se starými rtuťovými doly bude v budoucnosti pro nás vždy ALMADEN ALTO (viz K. May: Trampem v Sonoře). Ještě dnes je toto návrší „Almadenem“ - tak jako před těmi šedesáti třemi roky. Trochu jsme tenkrát válčili ... Josef ležel na skále a v okamžiku, kdy se díval dolů a hledal mě, hodil jsem oblázkem a zasáhl jeho čelo mezi očima. To skalisko se dodnes jmenuje MISTAKE CANYON (May: Old Surehand). Josef Bulant je mým nejstarším přítelem. Ještě spolu s Karlem Tomanem jsme studovali na Akademii výtvarného umění v Praze; začali jsme u stejného profesora. Josef šel do ateliéru prof. Slánského a já s Karlem na Grafickou školu prof. Pukla. Pokaždé, když přijedu do Jihlavy, zajdu do jeho ateliéru nebo přijede on na naši chalupu. Společné zájmy o malířství všech směrů, literaturu starou i novou, kulturní dění současnosti a ovšem i minulost nás poutají dlouhé hodiny - říkáme jim „interessante Stunden“ ... Staré lásky William Turner a Eugen Delacroix z raného dychtivého mládí nás dnes značně poučenější stále uchvacují. Josef Bulant je dnes známým malířem Vysočiny, portrétuje krajinu a své rodné město poetickým okem a štětcem, překvapuje stále novými motivy a tvary, odvážně a vzdáleně realitě. Má za sebou malířské období fauvismu a impresionismu, umí malovat krajinu se všemi finesami jako známí krajináři 19. století. Neznám preciznější slovo než malíř.

ZDENĚK BURIAN

S Karlem Tomanem jsem navštívil v r. 1952 výstavu Zd. Buriana v galerii Purkyně na Příkopech. Vystavoval ilustrace ke knize V. Švarce „Purkyně ve Vratislavi“. Představili jsme se jako žáci AVU. Pozval nás do ateliéru. Bydlel tenkrát na Vinohradech v Písecké ulici v normálním nájemném bytě. Nebyl to přepychový ateliér - malířský stojan, stůl na paletu a barvy, křesílka, gauč. Velký obraz ležícího aktu z dob studia na Akademii u prof. Obrovského, báječně namalovaný orientální koberec. Velmi rychle jsme našli společný

jazyk. Byla to padesátá léta a pamětníkům nemusím nic připomínat. Zdeněk Burian věděl nebo tušil, že doby spolupráce na knihách s bývalými nakladatelstvími jsou pryč. Ten večer jsme také poznali vlídnou paní domu, paní Františku Burianovou a mladistvou a hezkou dceru Evu. Než jsme se rozloučili, otevřel Zd. Burian zmíněný gauč. Ten byl plný kvašových originálů. Bylo jich tam sto, dvě stě, tři sta ... nevím. Burian řekl prostě: „Vyberte si něco“. Na tuto chvíli jsme s Karlem Tomanem často vzpomínali - Toman řekl „gauč“ a tehdejší zvláštní a jedinečná atmosféra večera se nám vybavila. V Písecké ulici jsme byli několikrát, začali jsme si tykat. Rodina Burianova se přestěhovala do vilky v Podolí. Přibližně jednou za měsíc jsme se u Zd. Buriana přihlásili. Určil si někdy přesný den, jindy stačilo „koncem týdne“. V určitý den jsme zazvonili u plotu vilky. Za plotem už čekal vlčák - jmenoval se Ogar. Karel řekl: „Běž napřed, jseš starší!“ a kolem pozorného psa jsme prošli k zaskleným dveřím. Někdy nás Zdeněk vítal už u těchto dveří, někdy volal z ateliéru: „Pojďte dál!“ Naše večerní hovory se nikdy nenatočili na magnetofon. Myslím, že by udivovaly odborníky všech vědeckých oborů, kolegy malíře, znalce Dalekého západu a exotických světadílů. Slyšeli by pantheistické vyznání přírodního dění ... Drobných zážitků, postřehů, úvah, pochybností, jistot, o minulosti státu, o budoucnosti, o modernosti, o politických směrech a stranách atd., bylo nespočet. Kolikrát jsem dělal tlumočnicka při rozhovorech s nakladateli z Německa nebo Rakouska. Schůzky byly často v hotelu International v Dejvicích. V písemném styku byl s americkým malířem Indiánů Winoldem Reisseem (rodem moravský Slovák). Zdeněk Burian rovněž vzpomínal na zajímavé osobnosti a hosty. Nepochybně k nim patřil rakouský hrabě Wurmbbrand, světoznámý lovec kodiackých medvědů a autor mnoha knih. Wurmbbrand vypravoval Burianovi autentické zážitky z lovů. Burian namaloval obraz nebezpečného zvířete, nepamatuji se ale na motiv. Vzpomínám si však na obraz střeleného muflona, kterého namaloval dle přírody na své chatě u Černošic. Srst muflona namaloval s mistrovstvím malíře zátiší ze zlatého věku holandského malířství 17. století ... U Zd. Buriana jsme se seznámili s kolegou Bohumilem Konečným - Bimbou. Poznali jsme rovněž etnografa, cestovatele a spisovatele dr. Václava Šolce (pamatuji se na jeho výrok „May měl spolehlivého informátora o staré Americe“), dr. Josefa Augustu, dr. Vratislava Mazáka a pana Majvalda - odborníka na současnou náročnou horolezeckou výstroj (Američané na Mount Everestu). Seznámili jsme se také s Petrem Sadeckým, který tak hanebně zklamal důvěru Zd. Buriana a Bohumila Konečného a v zahraničí jako Roy Paul Drake způsobil všem svým známým značně nepříjemné problémy.

STŘÍPKY CITÁTŮ . . .

„Především píle, sebekázeň, vytrvalost - příklad: dopoledne Dobrodružný svět pro Vilímka, odpoledne S puškou a lassem pro Toužimského a Moravce, další den ráno Širým světem, odpoledne Ahoj na sobotu. Celodenní práce - dvojstránky k Mayovi, Verneovkám, Marku Kralevičovi, Mukerďzimu ...“

„Některé pohyby koňského těla v dramatických scénách si vymyslím, zkomponuji. U koně je všechno možné - rozházené, nekoordinované nohy, kočičí hřbet, zkroucené krky, hlavy až u zemi.“

„Nedávno jsem viděl v Michalské ulici u polonahého stěhováka zádový sval, o kterém jsem věděl, že každý z nás ho má, ale nikdy jsem ho neviděl ve skutečnosti na nahých zádech muže.“ - Očividně ho ten „neviditelný“ sval potěšil.

„Navštívila mne známá spisovatelka Simone de Beauvoir. Moje obrazy ji vůbec nezajímaly, nic ji nezaujalo ...“

. . . A VZPOMÍNEK

Klidný hovor o sebevraždách silných osobností - Jack London, Ernest Hemingway, Vladimír Vladimírovič Majakovskij ...

Věděl, jako znalý etnograf a zoolog, o krásných očích lam z Andských velehor, které vzrušují osamělé pastýře, a proto musejí karavany naložené s vlnou lam doprovázet manželky jejich majitelů.

Manželé Burianovi s dcerou Evou navštívili v třicátých letech Itálii, viděli Benátky na pobřeží Jadranu. Zd. Burian viděl při bouři na moři obrovskou příbojovou vlnu - byla to hora vody; říkával: „Často jsem tuto vlnu pak maloval na obrazech a ilustracích“. Na benátském Lidu viděli zajímavé divadlo - z písečné pláže vyjel muž v plavkách na silné motorce rovnou do moře - motorka se potopila a nahý muž za obrovských ovací diváků se pyšně vynořil z vln - byl to Benito Mussolini ...

S Karlem Tomanem jsme viděli Burianovy barevné návrhy kostýmů pro operu E. Suchoně „Svätopluk“ pro Bratislavu. Považovali jsme je za historicky zdařilé rekonstrukce období, v kterém je tak málo známých reálií.

Přiznával omyly a chyby, které se mu při návalu termínovaných prací vloudily do ilustrací.

MALÁ ÚVAHA O DÍLE ZDEŇKA BURIANA

Dík patří českým nakladatelům, kteří v mladistvém malíři viděli zráti talent, který se pak ve velkolepém rozmachu uplatnil jako osobitý a neopakovatelný ilustrátor. Od Svěceného dělnického nakladatelství, od skromného „Lorda Petra“ vedla stoupající křivka tvorby Zd. Buriana ke klasickým a jedinečným vydáním Karla Maye nakladatelství Toužimský a Moravec. Toto nakladatelství vydalo roku 1942 objevné a odvážné dílo Divy praseťa autorů Zd. Buriana a prof. Josefa Augusty. Tato kniha byla počátkem série publikací nakladatelství Artia, ve které dvojice Burian-Augusta popularizovala nevídaným způsobem pravěk země v takové šíři, která dosud neměla obdoby. Až do nedávné doby patřili dinosauři na knižních veletrzích ve všech formách k spolehlivým ukazatelům velkých zisků. Pravěk dobyl Hollywood. Dnes jsou to Hvězdné války...

KAREL MAY

„Mayovky mají jedinou chybu - že jsem je nenapsal já“

František Flos

PRAMENY A VZORY

Nesmrtelné jsou románové cykly o Kožené punčoše a jeho příteli náčelníkovi Čingašgúkovi od Jamese Fenimora Coopera (1789-1851). Z rozsáhlého díla - celkem asi 45 svazků - tohoto romantického spisovatele tvoří 15 svazků příběhy osadníků, hraničářů, lovců a Indiánů. Jeho dílo objevilo nový žánr pro literaturu, který se orientoval na realitu života na pokraji civilizace, na válečných a politických událostech, kterých byl svědkem. Pro kolportážní romány byly vzorem mnohosvazkové spisy Sira Johna Retcliffa, občanským jménem Hermann Goedsche. Po revolučním roce 1848 byl redaktorem významných deníků v Berlíně. Zastával se utlačovaných balkánských křesťanů, Italů, Indů, také Číňanů v opiové válce, byl vždy proti všem tyranům. Starším českým čtenářům je Retcliff znám, Zd. Burian ilustroval několik svazků „Kříže a půlměsíce“ a „Černé veličenstvo“ (TaM). Známým byl svého času drastický „Indický cyklus“ z povstání Indů proti Angličanům v r. 1857. Spolehlivého autora cestopisů Baldvina Möllhausena považují za důležitý pramen pro Daleký západ. Jmenovaný pracoval kolem roku 1850 jako topograf a kreslíř při výzkumných cestách americké armády. Žil dlouho mezi Indiány. Jeho doménou byl Rocky Mountains a jihozápad USA. Karel May volně převyprávěl román Zálesák (česky Komanč a zálesák, nakl. Olympia 1993) francouzského cestovatele a spisovatele Gabriela Ferryho (1809-1852). Tento vlastním jménem Eugene Louis Gabriel de Bellmore cestoval asi 10 let po Americe, obzvláště v Mexiku. Zahynul při požáru parníku „Amazone“. Pro knihy Pouští a Divokým Kurdistanem byl hlavním pramenem slavný archeolog Sir Austen Henry Layard (1817-1894). Kurdistanu věnoval značnou pozornost. Pro Maye byl klíčovou postavou šejk Haddedínů Mohamed Emin. U Maye má jediného syna Ahmada el Gandúra, u Layarda asi osm, několik jich padlo v bojích. Tenkrát ještě žili Ivi na stepích Mezopotámie a Layard vzpomíná, že na noc se ubytovala výprava na tzv. „tellech“ - vyvýšeninách z trosk dávno zaniklých měst. Důležitým svědkem soudobých událostí v USA byl Friedrich Gerstäcker (1816-1872), cestovatel a spisovatel románů. Vypravuje, že ještě v r. 1840 lovil na území dnešního New Yorku divoké kachny. Roku 1867 cestoval na plošině pracovního vagónu až na konec jedné trasy Union Pacificu a zažil na prériích nájezd indiánských válečníků. Z literatury faktů představím pověstného válečníka Severní Arábie Auda abu Tájeh. Dobře ho znal náš vynikající cestovatel, spisovatel a arabista Alois Musil - rodem Moravák (Na jeho biografii pracuje pan Oldřich Klobas ze Slavkova). V knize „V posvátném Hadžásu“ má Musil kapitolu - cituji: „Aude pije krev svých nepřátel.“ Z jiného pramene čerpám, že Aude abu Tájeh měl z 28 manželství nespočet synů, které ztratil, až na jednoho. Sedmdesát pět bojovníků usmrtil v bojích, třináctkrát byl raněn. Byl spojencem plukovníka Th. E. Lawrence (1888-1935), tudíž protivníkem našeho Aloise Musila, který stál na straně tureckého sultána R. Graves „Lawrence z Arabie, str. 105, nakl. Mustang). Alois Musil častokrát křížil cesty literárního Kara ben Nemsiho.

POSLEDNÍ LITERÁRNÍ OBDOBÍ - MAY SYMBOLISTA

Po tzv. Velké cestě orientem 1899/1900 nastal zlom v literárním díle Karla Maye. Za jeho nepřítomnosti v Německu nastala nenávistná tisková kampaň proti slavnému spisovateli a jeho tvorbě. Nešetřili ani jeho osobnost. Spisovatel byl během této cesty náhle konfrontován s nelítostnou skutečností tehdejšího orientu. Byl rozčarován a zdeptán krutostí, hladem a chudobou obyvatel. Rozloučil se se svým literárním snovým světem. Přeskočil jako v Říši stříbrného lva hlubokou propast a nastala čtvrtá tvůrčí etapa symbolicko-pacifistického obsahu. Poslední svazky Stříbrného lva - „Ardistanem do Džinnistanu“ a konečně „ET IN TERRA PAX“ nás vedou do zvláštního mystického šerosvitu symbolických světů. Tyto mají mnohovrstevné

struktury a dnešnímu čtenáři budou asi tajemné a neuvěřitelné události dost vzdálené. V románu „V říši stříbrného lva“ tvoří takřka autonomní část kapitola „Velký sen“: Zestárlý Kara ben Nemsí bojuje s duchy na pokraji černé rokle (viz ilustrace Josefa Ulricha). Nesmírná fantazie tísní autora, jsou tu opakované pocity strachu a hrůzy. Pohled do očí přízraků děsí hrdinu ze starých cestopisných románů, který už nemá v ruce henryovku - tu pověsil před časem ve Vysokém domě na hřebík ... Sen pokračuje vidinou desítek plovoucích lidských koster v černých vodách podzemí, blíží se ... prázdné oční důlky lebek se hrozivě dívají, není úniku ...Cáry pavučin visí z kleneb podzemí, surrealistické a magické obrazy ... V této době kolem roku 1904 poznal dílo a osobu německo-ruského malíře Rudolfa Karla Alexandra Schneidera, známého pod jménem Sascha-Schneider, narozeného r. 1870 v Petrohradu. Tehdy už byl známým malířem, který byl svým původem zahleděn do světa ikonostasu, do barevného šera chrámů, působivých sborových zpěvů a zvuku klášterních zvonů. Tituly kartónů „Anarchista“, „Mamon a jeho obraz“, „Poutník a sfinga“ zase ukazují na jiný aspekt jeho tvorby. Karla Maye Sascha-Schneider znal a May byl obrazy malíře potvrzen ve své víře. Objednal u Schneidera obálky ke svým románům. Některé se ale nakladateli nelíbily, a i čtenářům zůstala symbolika cizí a nesrozumitelná (českým čtenářům je znám symbolický „Vinnetou“ a „Marah Durimeh“. Přiznávám, že Schneiderovy obálky jsou slohově čisté kompozice, ale dle mého soudu neodpovídají Mayově symbolismu. Já bych si spíše představil našeho Františka Bílka, v jehož díle nacházím určité paralely. Byl by adekvátním ilustrátorem knihy „Ardistanem do Džinnistanu“. Pro fantastickou kapitolu o soudu v podzemních kobkách, tzv. „Džema mrtvých a džema živých“, ve které vskutku vstávají mrtví, pronášejí své soudy na příslušníky ardistanských panovníků a opět se vrací do svých sarkofágů. Představuji si motiv provedený dřevorytem: Na trůnu sedí Abu Šalem, krásný stařec předsedající soudu, na stole před sebou má objemnou knihu všech hříchů vládců Ardistanu. K. May píše: „Byly tu seznamy poprav, vypovězenců, lidí, jimž zkonfiskováno bylo jmění, lidí nevině odsouzených, otevřených loupeží i vražd a jiných násilností, mocí a lstí provedených. Nejen číslice zločinů, ale i jména škody utrpěvších, byla tu přesně uvedena. Byly tu dokazovány zločiny na zločiny, nelidskost, lstivost, záludnost, podvod na podvod“. Z takové ilustrace by asi staříčkový May byl překvapen a dojat, co nadprůměr vynikající český symbolista dokázal z literární vidiny přetvořit na smyslovou realitu.

MÁ PRVNÍ KRESBA NA MAYOVSKÉ TÉMA JE Z R. 1938

První motivy z mayovek a to z knihy „Z Bagdádu do Stambulu“ jsem nakreslil, když mi bylo čtrnáct roků. Profesionální první ilustrace ke knihám Karla Maye byl barevný seriál „Vinnetou“ v časopise Zápisník z r. 1964. V nakladatelství Olympia počaly r. 1970 roky radostné a zajímavé práce na knižním vydání spisů Karla Maye. Tak jako i jiné knihy, přečtu si pozorně literární předlohu, průběžně si dělám poznámky a zběžné tužkové náčrty vhodných motivů. Mayovy romány se odehrávají po roce 1860. Historické pozadí znám (kupř. Sam Hawkens, Dick Stone, Sans Fear a Old Death a další byli posledními svobodnými trapery - svého času už archaistické typy bývalých proslulých MOUNTAIN-MEN. Jen Old Firehand byl s malou skupinou lovců ve své skalní pevnosti samostatným podnikatelem a obchodníkem kožešinami). Pro určitý světadíl, pro určité prostředí té které zeměpisné oblasti si musím ověřit základní reálie. Uvedu jako příklad knihy s balkánskou tematikou. Balkán osobně neznám. Mám ale v knihovně ilustrované odborné zeměpisné, národopisné a historické knihy. Mám také sešity z edice „The National Geographic Magazine“, ve kterých je

obsažen celý svět v obrazových reportážích. Edice je stará přes sto roků. Pro Zd. Buriana byla důležitým pramenem. Nejstarší jeho exemplář byl asi z r. 1905 - s dokumentárními fotografiemi kanibalů. Listuji v knihách a sešitech, dělám si náčrty architektur domů, mešit, branek, cihlových střech, krojů, dopravních prostředků, člunů, monastýrů. Pro ilustraci stavby dráhy jsem si musel najít lokomotivu z té doby. Rýsují se postupně motivy ilustrací. Motiv je jedna věc - kompozice druhá. Nadhled, podhled, kresba na výšku nebo „naležato“. Nakonec je nashromážděna řada náčrtů a mohu určovat motiv. Potom následuje definitivní ilustrace a může se paspartovat. To byl jen velmi zběžný pohled na pracovní stůl, nebyl to v žádném případě pohled do „duševní dílny“ umělců, jak říká Jakub Arbes.

A NA ZÁVĚR - MALÉ UPŘÍMNÉ VYZNÁNÍ ÚCTY STARÉMU PRŮVODCI PO MAYOVKÁCH

Mám rád ilustrace Josefa Ulricha k orientálním románům Karla Maye. Vážím si bohatého rejstříku kompozic, barvitosti a bizarnosti kostýmů Kurdů, Arnautů, Peršanů, podloudníků, loupežníků, fakírů ... Mám rád jeho podivíny, soudce, písaře, trhany, milého a výborného Halefa, vznešeného Ustada a Hasana Ardašíra Mirzu. Mám rád jeho lavírované světlé kresby. Má dar mayovského humoru!